

УДК 340.12

ПРАВОВА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ФРАКЦІЇ ГАЛИЦЬКОГО КРАЙОВОГО СЕЙМУ ПІД ЧАС ТРЕТЬОЇ КАДЕНЦІЇ 1870-1876 рр.

LEGAL ACTION BY THE UKRAINIAN FACTION THE «GALICIAN KRAJOWYJ SEJM» DURING THE THIRD CADENCE 1870-1876

Ілин Л.М.,
*кандидат історичних наук,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
директор Науково-дослідного інституту
Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*

У статті розкриваються правові підстави організації та функціонування Галицького крайового сейму. Аналізується процес формування українського сеймового представництва та його фракційної організації через створення «Руського клубу». Характеризуються основні напрямки правової діяльності української сеймової фракції, звертається увага на ключові проблеми, що входили до сфери інтересів українських послів. Висвітлюється австрійське законодавство, що регламентувало роботу сейму та його послів.

Ключові слова: парламентаризм, Галицький сейм, фракція, «Руський клуб», галицькі українці, конституційний закон.

В статье раскрываются правовые основы организации и функционирования Галицкого краевого сейма. Анализируется процесс формирования украинского сеймового представительства и его фракционной организации через создание «Русского клуба». Характеризуются основные направления правовой деятельности украинской сеймовой фракции, обращается внимание на ключевые проблемы, которые входили в сферу интересов украинских послів. Освещается австрийское законодательство, регламентировавшее работу сейма и его послів.

Ключевые слова: парламентаризм, Галицкий сейм, фракция, «Русский клуб», галицкие украинцы, конституционный закон.

The article describes the legal basis for the organization and functioning of Galician Sejm. The process of formation of the Ukrainian representative Sejm and its factional organization through the creation of «Russian Club» has been analyzed. Main directions of juridical activity of Sejm Ukrainian faction have been characterized. The author pays attention to the key problems, that were within the scope of interests Ukrainian ambassadors. Besides Austrian legislation regulating, which connected with the work of the Sejm and its ambassadors, has also been described.

Key words: parliamentarism, Galician Sejm, the fraction «Russian Club», the Galician Ukrainians, constitutional law.

Постановка проблеми. Політична історія України сповнена численними фактами і подіями, що формують цілісну картину утвердження національної державності, становлення її основних рис та особливостей. Чимало сторінок з вітчизняної правової історії, зважаючи на ідеологічні стереотипи радянської доби, довгий час залишалися поза увагою науковців. До таких проблем належить проблема створення та функціонування Галицького крайового сейму як основного представницького органу Галичини другої половини XIX – початку XXI ст. Діяльність сейму стала важливим етапом в політичній історії Галичини, яка продовжила традиції парламентаризму і вплинула на розвиток політико-правової думки України.

Попри специфіку правової організації Крайового сейму, межі його законодавчої ініціативи, на-

укову актуальність викликають питання фракційної організації сеймових послів, насамперед українців. Суспільна актуальність дослідження полягає в тому, що характеристика основних правових засад функціонування Галицького сейму, повноважень його керівного апарату та послів, процедури організації та проведення сесій і каденцій, системи голосування, стенографування виступів і дебатів послів, реалізація на практиці прийнятих рішень є необхідним елементом до усвідомлення рівня розвитку системи парламентаризму в Галичині другої половини XIX – перших десятиліть XX ст. та її співставлення із сучасними нормами права.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Протягом останнього десятиліття українська наука все частіше почала звертати увагу на політичну історію

Галичини загалом та діяльність Крайового сейму зокрема. З однієї сторони, притаманний цим дослідженням регіоналізм провокує суб'єктивний підхід до висвітлення та аналізу фактів і явищ, а з іншого боку значна частина дослідників свідомо упускають події, що мали місце в політичній історії краю. Перші наукові дослідження по даній проблематиці належать безпосередньому учасникові описуваних подій К. Левицькому [1; 2], який окрім автобіографічних даних українських політиків, характеристики їхньої суспільно-політичної діяльності, розкриває рівень суспільної правосвідомості того часу. Значний матеріал міститься і в фондах відомого громадсько-політичного діяча І. Левицького, який опрацював біографічні дані по більшості українських парламентарів другої половини XIX ст. У другій половині XX ст. започатковану ними роботу продовжив львівський дослідник В. Кульчицький.

У сучасній українській історичній науці, дослідження, що стосуються з'ясування персонального складу української сеймової фракції «Руського клубу» є поодинокими і здійснюються в рамках дослідження парламентської діяльності, чи українсько-польських політичних стосунків. Серед сучасних дослідників варто відзначити правників та істориків Т. Андрусяка, О. Аркушу, П. Гурала, О. Мікулу, М. Мудрого, М. Никифорака, І. Черновола та ін. Отже, в міру обставин, що склалися в українській науці, а це регіоналізм та політичні і свідомісні стереотипи, Галицький сейм виступає об'єктом наукових досліджень швидше істориків ніж правників, за винятком Львова, де науковці обох галузей тісно співпрацюють при дослідженні даної проблематики.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає у з'ясуванні правової діяльності української сеймової фракції під її офіційної організації під час третьої каденції сейму у 1870-1876 рр.

Виклад основного матеріалу дослідження. Політико-правовий статус Галичини у другій половині XIX ст. виходив з юридичних норм Австрійської імперії, що під впливом зовнішньополітичних чинників трансформувалися від централізму до федералізму. Цілий комплекс внутрішніх і зовнішніх чинників ознаменувався утворенням у 1867 р. дуалістичної Австро-Угорської імперії, яка базувалася на основі конституційного права. Найвищим політичним органом у провінції внаслідок конституціоналізації внутрішнього устрою став Крайовий сейм.

Правові основи функціонування Крайових сеймів були закладені низкою конституційних актів прийнятих на початку 1860-х рр. Так, 20 жовтня 1860 р. був проголошений «Імперський диплом для регулювання внутрішніх відносин конституційної монархії», що одержав назву «Жовтневого диплому». Згідно з цим законом, проголошувалося встановлення в імперії конституційного ладу, скликання парламенту та провінційних сеймів, основні повноваження яких зводилися до «права приймати чи ліквідувати закони тільки за участі Імператора чи Імперської ради» [11]. «Жовтневий диплом» був своєрідним компромісом між федералістськими та централістськими

тенденціями, поєднанням середньовічних засад «представництва інтересів» з новими ліберально-демократичними ідеями [10, р. 26]. Черговим етапом реформування системи парламентаризму стало опублікування газетою «Wiener Zeitung» 26 лютого 1861 р. тексту нового «Лютневого патенту» та 46 додатків до нього [5, с. 29]. «Лютневий патент» значно розширив повноваження двопалатного рейхсрату, чітко визначив межі законодавчої ініціативи сеймів, порядок організації їхньої роботи та регламенту засідань, виборчої системи. Друга стаття «Лютневого патенту» вказувала на бажанні імператора відновити для королівств, князівств та герцогств імперії колишні конституції, якщо їх положення не виходили за рамки чинного законодавства [12].

Законодавчу основу функціонування Галицького крайового сейму визначали два додатки до «Лютневого патенту»: Крайовий статут та Сеймова виборча ординація. У першому розділі Крайового статуту – «Про репрезентацію краю взагалі» визначався кількісний склад сейму – 150 послів. Впродовж роботи сейму кількість його послів збільшувалася за рахунок розширення представництва окремих курій та вірільних (гарантованих) мандатів. Так, у 1896 р. було збільшено кількість послів від Львова з 4-х до 6-ти, Кракова – з 3-х до 4-х, а у 1900 р. до сейму було включено п'ятьох представників 10 міст. У 1896 р. право посольського мандата отримав єпископ краківський, а у 1900 р. – президент академії Наук у Кракові і ректор Львівської Політехніки. Загалом 1900 р. сейм нараховував 161 посла. Внаслідок роботи комісії для виборчої реформи з 1907 до 1914 рр. було прийнято ухвалу про розширення кількості депутатів до 228, з яких українці могли б отримати 62 мандати [4, с. 148]. Імператор зобов'язувався скликати сейм щорічно. Монарх наділявся повноваженнями достроково припиняти роботу найвищого крайового органу. Цим правом імператор скористався в 1863 р. у зв'язку з повстанням у Королівстві Польському.

Крайове законодавство визначало основні повноваження послів Галицького сейму. Участь у засіданнях сейму була обов'язковою, як і в роботі комісій або комітетів (спеціальних відділів), членами яких були практично всі послы [6, арк. 6]. Передбачалася спеціальна процедура внесення звернення на ім'я маршалка про надання відпустки, термін якої не повинен був перевищувати восьми днів [6, арк. 6]. У випадку, коли посол не з'являвся у восьмиденний термін або був обраний депутатом іншого сейму, маршалок мав зареєструвати постанову з вимогою 14-денного терміну його появи чи надання відомостей про себе. У випадку невиконання постанови ставилося питання про позбавлення його повноваження і обрання замість нього нового депутата [6, арк. 6].

З початком роботи Галицького Крайового сейму українське представництво не мало чіткої фракційної організації. Поділ за фракціями був скоріше умовністю, ніж закономірним політичним принципом. Українські послы в сеймі об'єднувалися навколо власної фракції – «Руського клубу». Формування української сеймової фракції здійснювалося за зраз-

ком польських клубів. На відміну від поляків, серед яких було декілька політичних напрямків, руське представництво на початок 70-х рр. XIX ст. репрезентували русофіли та народовці.

Внаслідок виборчої кампанії 1870 р. «Руський клуб» нараховував 32 депутати, обраних з четвертої курії, два вірильні місця і один мандат від курії міст, загалом 35 членів – 24% від загальної кількості послів сейму. Більшим українське представництво було тільки під час першої каденції 1861-1866 рр. – 50 послів [9, с. 227]. Становлячи меншість галицькі українці змушені були діяти консолідовано. Виходячи з цього, українська фракція формувалася скоріше за національним, ніж за політичним принципом.

Немаловажним у діяльності руських послів був соціальний чинник. Виходячи з того, що політичний провід українців у середині XIX ст. знаходився в руках духовенства, а митрополит користувався найбільшим авторитетом у суспільстві, він очолював сеймову фракцію. Зі створенням Крайового сейму в 1861 р. роль керівника української сеймової репрезентації виконував митрополит Григорій Яхимович. Сучасний дослідник І. Чорнопол приходиться до висновку, що високий духовний стан вимагав від єпископату підніматися над політикою, мабуть, саме з цієї причини вище духовенство уникало роботи сейму [9, с. 54].

Що стосується внутрішньої організації української сеймової фракції, то протягом перших двох каденцій вона не відрізнялася порядком і стабільністю. Засідання відбувалися рідко, не мали вагомих практичних наслідків. «Руський клуб» засідав у правій частині залу засідань, демонструючи тим самим свої проурядові настрої. Саме з початком третьої каденції 1870-1876 рр. «Руський клуб» вперше обрав свій керуючий провід. Головою української фракції став крилошанин Йосип Кульчицький, заступником – Василь Ковальський, секретарями – Федір Білоус і Гаврило Крижанівський [3, с. 1].

На думку львівського дослідника І. Чорнополя, для «Руського клубу», на відміну від польських сеймових фракцій, характерні дисципліна та солідарність, він скликався регулярно і його рішення були обов'язковими для усіх членів [9, с. 56]. Більше того, чітко була регламентована процедура прийняття рішень через голосування членів фракції. Рішення приймалися, якщо «за» висловлювалася більша половина присутніх на засіданні послів [7, арк. 7].

Попри те, що засідання «Руського клубу» протягом третьої каденції велися регулярно, у відповідності до кількості засідань сейму, облік послів не вівся. У стенограмах засідань зазначався номер, часом дата, а також короткі тези питань, що виносилися на порядок денний. Записи не дозволяють досліднику встановити кількість присутніх послів на конкретному засіданні.

При характеристиці практичної діяльності «Руського клубу» насамперед необхідно відмітити, що це була форма організації сеймових послів. На засіданнях піднімалися різноманітні питання, що стосувалися роботи сейму. Українці завдяки «Руському

клубу» намагалися організувати власну політичну діяльність і забезпечити вироблення спільних політичних рішень. У ході третього засідання було прийнято рішення про створення в «Руському клубі» спеціальних комітетів, які б дублювали сеймові комісії [8, арк. 30]. Українські послы вповноважили слідкувати за перебігом діяльності петиційної комісії Ф. Білоуса, К. Мандичевського та П. Яворського; пропінатійної – І. Гальку, І. Пелеха, І. Фецака; іпотечної – Д. Іванішова, В. Ковальського, П. Лісинецького [8, арк. 30]. Основною метою такого рішення було те, що польська більшість не голосувала за кандидатів-українців до найважливіших сеймових комітетів. Підтримку надавали тільки тим, які могли діяти в межах польських політичних інтересів, а це було здебільшого селянство.

Для здійснення контролю над роботою найвищого представницького органу краю члени «Руського клубу» в ході сьомого засідання 18 вересня 1870 р. прийняли рішення про призначення референтів до кожної проблеми, яка виносилася на розгляд сейму [8, арк. 31]. Зрештою, ще в 1863 р. Ю. Лаврівський пропонував обрати послів, які б відповідали за питання, які виносилися на порядок денний, вивчали їх і доповідали на засіданнях «Руського клубу». Призначення референтів, як і дублювання сеймових комітетів, мало виключно практичне значення. Референти доповідали про перебіг дискусій і рішень сейму, що дозволяло виробити конкретну програму дій на наступне засідання.

Варто зауважити, що на засіданнях «Руського клубу» піднімалися різноманітні питання, як політичного, так і особистого характеру. Так, під час одного із засідань 1871 р. було порушено питання про те, чи іти на вечерю до маршалка [8, арк. 30]. У ході роботи сейму склалася традиція, в ході якої маршалок напередодні відкриття кожної сесії запрошував усіх послів до себе на святковий прийом. Показово, що члени «Руського клубу» прийняли рішення відхилити запрошення маршалка, мотивуючи це тим, що воно було написане польською, а не «русською» (українською) мовою.

Мовне та національне питання було причиною до напружених конфліктних ситуацій всередині «Руського клубу». Русофіли та народовці мали різне бачення щодо вирішення ряду важливих питань. Напружена ситуація в «Руському клубі» між русофілами і народовцями призвела до того, що на одному із засідань було прийнято рішення про направлення делегації до митрополита з метою примирення. У протоколі засідання «Руського клубу» зазначалося, що необхідно іти до митрополита і просити в нього злагоди, щоб «в нашому клубу стали рука в руку» [8, арк. 30]. Як видно, авторитет митрополита був надзвичайно вагомим. Однак Галицький митрополит Сильвестр Сембратович у 70-х рр. XIX ст. не брав активної участі в роботі найвищого представницького органу краю. Він з'являвся на засідання, але в стенограмах Сейму не зафіксовано постанов чи внесків його авторства, за виключенням підписів під інтерпеляція-

ми «Руського клубу». На жаль, у звітах засідань «Руського клубу» не виявлено відповіді С. Сембратовича на звернення українських послів.

Висновки. Проаналізувавши результати дослідження, можна прийти до наступних висновків:

1. У 1860-х рр. в імперії Габсбургів відбувається активний процес федералізації та впровадження конституційних норм, безпосереднім результатом яких було створення Крайових сеймів як осередків політичного життя провінцій імперії. Попри обмежені права, сейми відіграли ключову роль у процесі політизації національних рухів, особливо у Галичині другої половини ХІХ – початку ХХ ст.

2. Українські послы Галицького сейму тільки під час третьої каденції 1870-1876 рр. змогли оформити організаційну структуру власної сеймової фракції, обравши її керівний склад та призначивши відповідальних депутатів по ключових суспільно-політичних проблемах, що розглядалися у стінах найвищого представницького органу краю.

3. Українська сеймова фракція основний акцент у своїй діяльності робила на вирішення національного питання, що було закономірним, зважаючи на чим раз зростаючу колонізацію. Виходячи з цього, у сеймі вони піднімали питання розвитку української мови, шкільництва та ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848-1914. На підставі споминів. В II томах / К. Левицький. – Львів, 1926.
2. Левицький К. Українські політики. Сильвестри наших давніх послів і політичних діячів / К. Левицький – Львів, 1936. – 72 с.
3. Львовській Сеймъ // Слово. – 1870. – 12(24) августа, Ч. 63. – С. 1.
4. Михальський Ю. Польські політичні партії та українське питання в Галичині на початку ХХ століття (1902-1914) / Ю. Михальський. – Львів, 2002. – 166 с.
5. Никифорак М. В. Розвиток правових основ австрійського парламентаризму у 1859-1918 рр. / М. Никифорак // Науковий вісник Чернівецького університету : збірник наук. праць Вип. 105: Правознавство. – Чернівці : Рута, 2001. – С. 29-33.
6. ЦДІАУ у м. Львові (далі – ЦДІАЛ). – Ф. 165. (Крайовий комітет, м. Львів), Опис 5, Спр. 1. (Проект регламенту Крайового сейму). – 7 арк.
7. ЦДІАУ у м. Львові. – Ф. 196. – Опис 1 – Спр. 4. Протоколи засідань клубу галицько-українських депутатів крайового сейму Львова. – 63 арк.
8. ЦДІАУ у м. Львові. – Ф. 196. – Опис 1 – Спр. 26. Відомості протоколи і інші матеріали про участь правління товариства у виборчій кампанії в Галичині та організації клубу українських депутатів. – 41 арк.
9. Чорновол І. Українська фракція Галицького крайового сейму 1861-1901 рр. / І. Чорновол. – Львів, 2000. – 270 с.
10. Arkusza O. Ukraińskie przedstawicielstwo w sejmie galicyjskim / O. Arkusza // Ukraińskie tradycje parlamentarne, XIX-XX wiek / pod redakcją Jarosłwa Mokłaka. Kraków, 2006. – P. 13–57.
11. Kaiserliches Diplom zur Regelung der inneren staatsrechtlichen Verhältnisse der Monarchie (vom 20. Oktober 1860 (R.G.Bl. 226/1860) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.verfassungen.de/at/oktoberdiplom60.htm>.
12. Kaiserliches Patent (vom 26. Februar 1861) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.verfassungen.de/at/februarpatent61.htm>.